

УДК 321.02:165.32-029:17]:327.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-22-13>

Юрій Головчук

ORCID: 0009-0005-9950-7948

Євгеній Гайданка

ORCID: 0000-0001-8112-2090

ЕТИЧНІ МЕЖІ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

У статті здійснено комплексний теоретико-методологічний аналіз етичних меж політичних рішень в умовах збройного конфлікту як ключового виміру відповідальної політики сучасної держави. Розкрито зміст поняття етики політичних рішень та окреслено його взаємозв'язок із політичною відповідальністю, легітимністю влади й суспільною довірою. На основі узагальнення класичних і сучасних теоретичних підходів до політичної етики, зокрема концепції етики відповідальності, принципів пропорційності, публічного блага та верховенства права, проаналізовано специфіку ухвалення політичних рішень у надзвичайних умовах воєнного часу. Обґрунтовано, що збройний конфлікт суттєво ускладнює процес політичного вибору, посилюючи дилеми між безпекою, ефективністю управління та дотриманням морально-етичних і демократичних норм.

В процесі дослідження також виокремлено ключові критерії етично допустимих політичних рішень у ситуації війни, визначено межі, за які політична доцільність не може виходити навіть за умов загрози національній безпеці. Особливу увагу приділено ролі відповідальної політики як нормативної рамки, що дозволяє поєднати потребу оперативних рішень із збереженням ціннісних орієнтирів демократичного суспільства. Доведено, що ігнорування етичних меж у процесі ухвалення політичних рішень у воєнний час призводить до ерозії легітимності влади та підриву суспільної довіри. Зроблено висновок, що дотримання етичних стандартів у політиці є не перешкодою, а необхідною умовою ефективного та відповідального управління в умовах збройного конфлікту.

Ключові слова: політична етика, політичне рішення; збройний конфлікт; відповідальна політика; політична відповідальність

Вступ. Збройні конфлікти істотно змінюють умови функціонування політичної системи, загострюючи питання відповідальності, легітимності та моральної допустимості політичних рішень. У ситуації війни політична влада змушена діяти в умовах надзвичайної невизначеності, обмеженого часу та підвищених ризиків, що нерідко спонукає до розширення повноважень і застосування нестандартних управлінських механізмів. За таких обставин етичний вимір політичних рішень набуває особливої ваги, оскільки саме війна стає критичним випробуванням здатності політики залишатися відповідальною та орієнтованою на базові демократичні цінності.

Актуальність дослідження етичних меж політичних рішень у воєнний час зумовлена зростанням кількості рішень, які безпосередньо впливають на права людини, рівень суспільної довіри та легітимність влади. Політична доцільність, безпекові міркування та необхідність оперативних дій часто вступають у суперечність із морально-етичними нормами, принципами пропорційності й публічного блага. У таких умовах виникає ризик виправдання порушень етичних стандартів аргументами надзвичайності, що в довгостроковій перспективі може призвести до ерозії демократичних інститутів.

© Ю. Головчук, Є. Гайданка, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Попри значну кількість досліджень, присвячених політичній відповідальності та кризовому управлінню, проблема визначення етичних меж політичних рішень у збройному конфлікті залишається недостатньо систематизованою. Це зумовлює необхідність теоретичного осмислення критеріїв етично допустимих рішень у воєнний час та їх співвідношення з концепцією відповідальної політики. Саме така перспектива дозволяє поєднати вимоги ефективності державного управління з дотриманням моральних і демократичних принципів навіть в умовах надзвичайних загроз.

Метою статті є теоретичне осмислення етичних меж політичних рішень в умовах збройного конфлікту та обґрунтування ролі відповідальної політики як нормативної рамки, що визначає допустимі межі політичної доцільності у воєнний час.

Для досягнення поставленої мети в роботі передбачено виконання таких **завдань**:

- проаналізувати основні теоретичні підходи до розуміння етики політичних рішень та політичної відповідальності;
- розкрити специфіку ухвалення політичних рішень у надзвичайних умовах воєнного часу;
- визначити ключові етичні дилеми, що виникають у процесі політичного управління в умовах збройного конфлікту;
- окреслити етичні межі політичної доцільності та безпекових рішень у воєнний період;
- обґрунтувати роль відповідальної політики як нормативної рамки етично допустимого політичного вибору;
- сформулювати критерії етично відповідальних політичних рішень у контексті збереження легітимності влади та суспільної довіри.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів політичної науки. Зокрема, використано методи аналізу та синтезу для розкриття понятійно-категоріального апарату політичної етики й відповідальної політики; логіко-структурний метод – для систематизації підходів до визначення етичних меж політичних рішень; порівняльний метод – для зіставлення різних теоретичних концепцій етики політичної діяльності; системний підхід – для аналізу політичних рішень як елементів функціонування політичної системи в умовах збройного конфлікту. Також застосовано нормативно-ціннісний підхід, що дозволив оцінити політичні рішення з позицій демократичних цінностей, принципів пропорційності та публічного блага.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика етики політичних рішень традиційно перебуває в полі зору політичної філософії та теорії політики. Значний внесок у її осмислення зробив М. Вебер, який сформулював концепцію етики відповідальності як підходу до оцінки політичної діяльності з урахуванням наслідків ухвалених рішень. Подальший розвиток цієї проблематики знайшов відображення у працях М. Волцера, Дж. Ролза, Ч. Бейтца, де аналізуються моральні обмеження політики, принципи справедливості та відповідальність політичних акторів.

У межах досліджень збройних конфліктів і кризового управління увага зосереджується на питаннях пропорційності, безпеки та захисту прав людини (праці К. Бута, Н. Вілера). Водночас більшість цих робіт акцентують увагу на міжнародно-правових та військово-політичних аспектах, залишаючи етичний вимір внутрішньополітичних рішень у воєнний час недостатньо систематизованим.

В українській науковій думці питання політичної етики та відповідальності розглядалися у працях В. Бакуменка, Ю. Ковбасюка, В. Ребкала, О. Дем'янчука, де досліджуються проблеми публічного управління, легітимності влади та демократичних цінностей. Окремі аспекти моральних і правових обмежень політики в умовах криз аналізуються також у роботах сучасних українських політологів і правників, присвячених воєнному стану та національній

безпеці. Разом із тим комплексні дослідження, спрямовані на визначення етичних меж політичних рішень саме в умовах збройного конфлікту, залишаються обмеженими.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичні підходи до етики політичних рішень формувалися в межах політичної філософії як спроба осмислення моральних підстав влади та відповідальності політичних акторів. Однією з ключових концепцій у цьому контексті є розмежування між етикою переконань та етикою відповідальності, запропоноване М. Вебером. Етика переконань ґрунтується на дотриманні незмінних моральних принципів незалежно від наслідків політичних дій, тоді як етика відповідальності передбачає врахування реальних наслідків рішень для суспільства та держави. За Вебером, саме політична діяльність вимагає від суб'єкта відповідальності за передбачувані результати своїх дій, навіть якщо вони суперечать особистим моральним переконанням. У воєнний час ця дилема загострюється, адже політичні рішення часто ухвалюються в ситуації, де будь-який вибір має потенційно негативні наслідки, що робить етичну рефлексію невід'ємною складовою політичного управління [9].

Подальший розвиток етичних підходів до політики пов'язаний із формуванням принципів пропорційності, публічного блага та відповідальності за наслідки ухвалених рішень. У працях Дж. Ролза політичні рішення розглядаються крізь призму справедливості та моральної легітимності, де ключовим критерієм виступає вплив політики на найуразливіші групи суспільства [7]. М. Волцер, аналізуючи моральні обмеження політики та війни, наголошує на необхідності збереження мінімальних етичних стандартів навіть за умов екзистенційних загроз. Принцип пропорційності у цьому контексті передбачає, що масштаб і характер політичного втручання мають відповідати реальному рівню загрози, а посилення на публічне благо не може слугувати універсальним виправданням для необмеженого застосування влади [8].

Воєнний стан істотно трансформує етичні рамки політичних рішень, створюючи специфічний простір надзвичайності, у якому стандартні механізми демократичного контролю можуть бути обмежені. В умовах війни політичні рішення ухвалюються в режимі скороченого часу, коли пріоритет надається швидкості та ефективності реагування, а не процедурній досконалості. Це породжує складні дилеми між забезпеченням національної безпеки та збереженням прав і свобод громадян, що, у свою чергу, актуалізує питання допустимих меж обмеження демократичних стандартів. Дослідник кризового управління, зокрема Б. Вільямс, підкреслює, що навіть у надзвичайних умовах держава не може повністю відмовитися від етичних зобов'язань перед суспільством, оскільки саме їх порушення підриває довгострокову стабільність політичної системи [10].

У цьому контексті ключовим стає визначення етичних меж політичних рішень у збройному конфлікті. Політична практика свідчить, що в умовах війни можуть бути виправдані тимчасові обмеження окремих прав, розширення повноважень виконавчої влади та застосування надзвичайних інструментів управління, якщо вони відповідають принципам необхідності, пропорційності та часової обмеженості. Водночас існують дії та рішення, які не можуть бути легітимізовані навіть війною, зокрема системне порушення прав людини, ігнорування принципу верховенства права, зловживання владою або використання воєнного стану для політичної вигоди. Визначальною у цьому процесі є роль суспільної довіри, яка виступає своєрідним індикатором етичної допустимості політичних рішень [1]. Втрата довіри свідчить про порушення етичних меж і ставить під сумнів легітимність навіть формально законних дій влади.

В цьому контексті відповідальна політика постає як нормативна рамка етичного вибору в умовах збройного конфлікту. Вона передбачає не лише досягнення безпекових цілей, але й усвідомлену відповідальність політичних акторів за соціальні, моральні та політичні наслідки ухвалених рішень. У працях українських дослідників публічного управління, зокрема В. Бакуменка та Ю. Ковбасюка, відповідальна політика розглядається як умова збереження демократичної якості влади в кризових ситуаціях [3]. Саме в межах цієї парадигми

можливе поєднання ефективності управління з дотриманням етичних стандартів, що дозволяє уникнути трансформації війни на виправдання моральної вседозволеності.

Умови збройного конфлікту радикально змінюють логіку та зміст політичних рішень, перетворюючи їх із рутинного інструменту управління на фактор прямого впливу на життя, безпеку та базові права громадян. У таких обставинах етика політичних рішень набуває не декларативного, а прикладного характеру, оскільки кожне рішення пов'язане з реальними людськими втратами, обмеженням свобод і перерозподілом суспільних ресурсів [4, с. 335]. Відповідальність політичних акторів у воєнний час полягає не лише у досягненні безпекових цілей, а й у здатності усвідомлювати моральну ціну ухвалених рішень та їх довгострокові наслідки для суспільства і держави. Етичний вимір політичних рішень у збройному конфлікті визначається насамперед необхідністю балансування між ефективністю дій та збереженням людської гідності. Війна створює спокусу виправдати будь-які управлінські кроки аргументами надзвичайності, проте саме в таких умовах зростає ризик розмивання моральних орієнтирів та норм демократичного управління. Відповідальне ухвалення рішень передбачає здатність відрізнити тимчасову необхідність від системного порушення етичних принципів, а також готовність обмежувати власні повноваження навіть тоді, коли формально існують підстави для їх розширення [2].

Особливого значення у воєнний час набуває відповідальність за наслідки політичних рішень, яка виходить за межі короткострокової ефективності. Політичне рішення, що забезпечує швидкий результат, але підриває суспільну довіру, легітимність влади або основи правопорядку, створює відкладені ризики, здатні послабити державу не менше, ніж зовнішня загроза. Етична відповідальність у цьому контексті означає усвідомлення того, що війна не скасовує моральних зобов'язань держави перед власними громадянами, а лише ускладнює їх виконання [5].

Етика політичних рішень у збройному конфлікті також передбачає чітке розмежування між допустимими обмеженнями та недопустимими порушеннями. Тимчасове звуження окремих прав може бути виправданим за умови його необхідності, пропорційності та прозорості, однак системне ігнорування принципів справедливості, рівності та правової визначеності не може бути легітимізоване навіть логікою війни. Відповідальність політичної влади полягає у збереженні цього балансу та недопущенні трансформації воєнного стану на інструмент моральної вседозволеності [6, с. 168].

У підсумку, відповідальність і етика у прийнятті політичних рішень в умовах збройного конфлікту постають як взаємопов'язані категорії, що визначають межі допустимого втручання держави у суспільне життя. Відповідальна політика у воєнний час ґрунтується на усвідомленні того, що перемога не може досягатися шляхом руйнування ціннісних засад, на яких базується держава. Саме збереження етичних орієнтирів у процесі ухвалення рішень виступає умовою стійкості політичної системи, довіри суспільства та моральної легітимності влади в умовах тривалого збройного протистояння.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що етика політичних рішень в умовах збройного конфлікту набуває особливого значення, оскільки саме війна загострює суперечність між політичною доцільністю та моральною відповідальністю влади. У таких обставинах політичні рішення перестають бути виключно управлінськими актами й трансформуються у чинник, що безпосередньо впливає на стан суспільної довіри, легітимність влади та ціннісні засади держави. Відповідальність політичних акторів у воєнний час не може зводитися лише до досягнення безпекових цілей або короткострокової ефективності. Вона передбачає усвідомлення наслідків ухвалених рішень для прав людини, демократичних інститутів і довгострокової стабільності політичної системи. Ігнорування етичного виміру політичних рішень у збройному конфлікті створює ризик нормалізації надзвичайності та поступової ерозії моральних і правових обмежень влади.

Визначено, що етичні межі політичних рішень у воєнний час мають ґрунтуватися на принципах необхідності, пропорційності, часової обмеженості та публічної відповідальності. Навіть за умов екзистенційної загрози державі не може бути виправданим системне порушення базових прав і свобод, зловживання владними повноваженнями або використання війни як аргументу для політичної вседозволеності. Відповідальна політика виступає ключовою нормативною рамкою етичного вибору в умовах збройного конфлікту. Саме вона забезпечує поєднання необхідності швидких та ефективних рішень із дотриманням моральних і демократичних орієнтирів. Збереження етичних стандартів у процесі ухвалення політичних рішень у воєнний час є не перешкодою для управління, а необхідною умовою стійкості держави, збереження суспільної довіри та легітимності влади.

Література:

1. Визначення політичної відповідальності в умовах демократизації діяльності органів публічної влади. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 6. URL: <https://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/6/18.pdf> (дата звернення: 20.12.2025).
2. Державне управління : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ, 2012. URL: <https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/DERZHAVNE-UPRAVLINNYA-2012.pdf> (дата звернення: 20.12.2025).
3. Енциклопедія державного управління : у 8 т. Т. 1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. Київ : НАДУ, 2011. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zbirnyk_statei/Entsyklopediia_derzhavnoho_upravlinnia_Tom_1.pdf (дата звернення: 20.12.2025).
4. Фещук Т. Л. Особливості взаємодії еліт у виробленні політичних рішень в умовах війни. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2025. № 55. С. 333–338. URL: <https://doi.org/10.32782/apfs.v055.2025.50> (дата звернення: 20.12.2025).
5. Чернов С. К. та ін. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства : монографія. Запоріжжя, 2017. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/568/1/60347PYA.pdf> (дата звернення: 20.12.2025).
6. Яковлева Н. І. Особливості політичної комунікації в умовах українських внутрішньодержавних криз. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. 2014. № 3/4 (23/24). С. 166–171.
7. Rawls John. A Theory of Justice. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1971. URL: <https://philpapers.org/rec/RAWATO> (дата звернення: 04.01.2026).
8. Walzer Michael. Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations. New York : Basic Books, 2006. URL: <https://www.abebooks.com/9780465037070/Unjust-Wars-Moral-Argument-Historical-0465037070/plp> (дата звернення: 20.12.2025).
9. Weber Max. Politics as a Vocation. In: Gerth, H. H.; Mills, C. Wright (eds.). From Max Weber: Essays in Sociology. New York : Oxford University Press, 1946. URL: https://archive.org/download/weber_max_1864_1920_politics_as_a_vocation/weber_max_1864_1920_politics_as_a_vocation.pdf (дата звернення: 20.12.2025).
10. Williams Bernard. In the Beginning Was the Deed: Realism and Moralism in Political Argument / selected, edited, and with an introduction by Geoffrey Hawthorn. Princeton : Princeton University Press, 2005. URL: <https://philpapers.org/rec/WILITB-3> (дата звернення: 20.12.2025).

References:

1. Chernov, S. K., et al. (2017). Publichne upravlinnia ta administruvannia v umovakh informatsiinoho suspilstva [Public administration and management in the information society]. Zaporizhzhia. Retrieved from: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/568/1/60347PYA.pdf>.
2. Derzhavne upravlinnia [Public administration]. (2012). Kyiv: National Academy for Public Administration under the President of Ukraine. Retrieved from: <https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/DERZHAVNE-UPRAVLINNYA-2012.pdf>.
3. Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia. Tom 1: Teoriia derzhavnoho upravlinnia [Encyclopedia of public administration. Vol. 1: Theory of public administration]. (2011). Kovbasiuk, Yu. V. (Ed.). Kyiv:

National Academy for Public Administration. Retrieved from: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zbirnyk_statei/Entsyklopediia_derzhavnoho_upravlinnia_Tom_1.pdf.

4. Feshchuk, T. L. (2025). Osoblyvosti vzaiemodii elit u vyroblenni politychnykh rishen v umovakh viiny [Features of elite interaction in political decision-making under wartime conditions]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii*, (55), 333–338. <https://doi.org/10.32782/apfs.v055.2025.50>.

5. Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press. Retrieved from: <https://philpapers.org/rec/RAWATO>.

6. Vyznachennia politychnoi vidpovidalnosti v umovakh demokratyzatsii diialnosti orhaniv publichnoi vlady [Definition of political responsibility in the conditions of democratization of public authorities]. (2019). *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (6). Retrieved from: <https://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/6/18.pdf>.

7. Walzer, M. (2006). Just and unjust wars: A moral argument with historical illustrations. New York, NY: Basic Books. <https://www.abebooks.com/9780465037070/Unjust-Wars-Moral-Argument-Historical-0465037070/plp>.

8. Weber, M. (1946). Politics as a vocation. In H. H. Gerth & C. W. Mills (Eds.), *From Max Weber: Essays in sociology*. New York, NY: Oxford University Press. Retrieved from: https://archive.org/download/weber_max_1864_1920_politics_as_a_vocation/weber_max_1864_1920_politics_as_a_vocation.pdf.

9. Williams, B. (2005). In the beginning was the deed: Realism and moralism in political argument. Princeton, NJ: Princeton University Press. Retrieved from: <https://philpapers.org/rec/WILITB-3>.

10. Yakovlieva, N. I. (2014). Osoblyvosti politychnoi komunikatsii v umovakh ukrainskykh vnutrishnoderzhavnykh kryz [Features of political communication in the context of Ukrainian internal crises]. *Visnyk NTUU "KPI". Politolohiia. Sotsiologiia. Pravo*, (3–4), 166–171.

Yurii Holovchuk, Yevhenii Haidanka. Ethical limits of political decisions in conditions of armed conflict

The article carries out a comprehensive theoretical and methodological analysis of the ethical limits of political decisions in conditions of armed conflict as a key dimension of responsible policy of a modern state. The content of the concept of ethics of political decisions is revealed and its relationship with political responsibility, legitimacy of power and public trust is outlined. Based on the generalization of classical and modern theoretical approaches to political ethics, in particular the concepts of ethics of responsibility, principles of proportionality, public good and rule of law, the specifics of political decision-making in extraordinary conditions of wartime are analyzed. It is substantiated that armed conflict significantly complicates the process of political choice, intensifying the dilemmas between security, management efficiency and compliance with moral, ethical and democratic norms.

The research also identified key criteria for ethically permissible political decisions in a war situation, and defined the limits beyond which political expediency cannot go even under conditions of a threat to national security. Particular attention is paid to the role of responsible politics as a normative framework that allows combining the need for operational decisions with the preservation of the value orientations of a democratic society. It is proven that ignoring ethical boundaries in the process of making political decisions in wartime leads to the erosion of the legitimacy of power and the undermining of public trust. It is concluded that adherence to ethical standards in politics is not an obstacle, but a necessary condition for effective and responsible governance in conditions of armed conflict.

Key words: political ethics, political decision; armed conflict; responsible politics; political responsibility.

Відомості про авторів:

Головчук Юрій – доктор філософії з політології (PhD),
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Гайданка Євгеній – кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології і державного управління,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Надійшла 22.11.2025

Прийнята 07.12.2025

Опублікована 28.01.2026